

Research Article

Lived Experience of Fostering Creativity Mothers with Creative Child: A Phenomenological Approach

Sayede Najme Ghaziasgar: Ph.D. Student, Department of Psychology and Education of Children with Special Needs, psychology and Educational Science Faculty, University of Isfahan, Isfahan, Iran.
n.ghaziasgar@edu.ui.ac.ir

Mokhtar Malekpour *: Professor, Department of Psychology and Education of Children with Special Needs, psychology and Educational Science Faculty, University of Isfahan, Isfahan, Iran.
mokhtarmalekpour@ymail.com

Ahmad Abedi: Associate Professor, Department of Psychology and Education of Children with Special Needs, psychology and Educational Science Faculty, University of Isfahan, Isfahan, Iran.
a.abedi@edu.ui.ac.ir

Salar Faramarzi: Associate Professor, Department of Psychology and Education of Children with Special Needs, psychology and Educational Science Faculty, University of Isfahan, Isfahan, Iran.
s.faramarzi@edu.ui.ac.ir

Abstract

Mothers play an important role in nurturing and flourishing their children's creativity by engaging in their activities. The purpose of this study therefore was to explore the experiences of mothers with creative children studying the fourth grade of elementary school in Isfahan about the ways they used to foster creativity for their children. The research method was qualitative with a descriptive phenomenological approach. The community included mothers with creative children. Participants were selected through purposive sampling. Ten mothers were examined until the data reached saturation. Data were collected via semi-structured interviews and analyzed by Colaizzi seven-step method. Findings were categorized into three main themes namely stimulating curiosity (encouraging questioning, encouraging experimentation, creating opportunities for thinking and reflection), playing (mental plays, unstructured plays, creative plays, analytical play and imaginative plays) and performing artistic activities (crafts, painting). These categories depict the experiences of mothers with creative children. Findings obtained in this study showed that in addition to current methods of fostering creativity, the experiences of mothers of creative children also play an important role in fostering children's creativity. It is suggested that mothers' experiences be used in fostering children's creativity.

Keywords: creativity; experience; mothers; phenomenology

Introduction

Creativity is one of the most important traits a person can have (Mason, 2003).

Creativity is a feature necessary to adapt to new conditions (Ershadi & Winner, 2020). Family could play an important role in development of creativity at family level. Therefore, a suitable family environment

* Corresponding author

could lead to creativity. Parents could also foster creativity by engaging in activities of children (Csikszentmihalyi, 1989).

Mothers spend much time with their children, giving them the opportunity to stimulate creativity, which might not be provided at schools. Discovering the experience of mothers in relation to the methods used for the growth and development of their children's creativity leads to the identification of applicable solutions for parents. Despite extensive efforts and research in the field of creativity, there is no qualitative research in the field of experiences of Iranian mothers in Iranian context. Therefore, this study was conducted with the aim of explaining the experience of mothers with creative children.

Method

The present study has a qualitative, descriptive design. The statistical population of the research included all mothers with students in the fourth grade of primary school in Isfahan during the academic year of 2020-2021. The selection procedure lasted till the data were saturated. Semi-structured interviews were used with 10 people to obtain research data. The analysis of data was done through Colaizzi method.

Findings

After analyzing the data, 3 main themes and 10 sub-themes were extracted using Colaizzi method. The first main theme was curiosity stimulation. This theme included encouraging questioning, encouraging experimentation and creating opportunities for thinking and reflection. The second theme was playing. This theme included mental, unstructured, creative, analytical and imaginative games. The third theme was artistic activities, which included crafts and painting.

Discussion and conclusion

Based on the findings of this study, mothers provide necessary conditions for

creating diverse activities and opportunities for children to ask questions and to explore the environment.

Participating mothers in this study stated that they asked children what and why questions about stories. When their children were dealing with a problem, they did not settle for one method and tried different methods. Therefore, it can be acknowledged that appropriate answers to children's exploratory questions are the first step in strengthening the sense of curiosity. In the study done by Jirout & Klahr (2011) about the relationship between students' curiosity and asking questions, there was a positive relationship between curiosity and asking questions.

In addition, mothers created situations for their children where they could test their problem-solving abilities. Mothers used to give verbal instruction to children to explain how to do something. In this context, Amabile (2004) believes that anything that encourages a person to think about problems increases creativity, while anything that diverts the person's attention from problems leads to a fall of creativity. Therefore, creative activities are related to exploration, curiosity, independence (in thinking and behavior), risk-taking, willingness to experiment and making mistakes.

The second main theme was playing. The game provides the basis for creative activities because the game not only gives children the opportunity to discover new standards but also to stimulate the imagination leading to an increase in creativity. Other researchers have also proven this finding that playing strengthens the flexibility and problem-solving skills (Tekin & Gullu, 2011).

The third theme extracted from participants' experience of cultivating creativity in this study was artistic activity. Learning through art gives students the opportunity to expand their imagination and creativity while gaining new information. Mothers mentioned painting and crafts, which have an effect on

increasing children's experiences and encourage them to do innovative and creative works. Drawing is a sign of a child's understanding, skill and creative power. The findings of this part of the study are in line with the research of Jamali Firouzabadi et al (2010), which showed that teaching free painting leads to an increase in creativity. Moreover, the results of this study showed that handicrafts are another manifestation of artistic activities that can be effective in cultivating creative spirit. Handicrafts can create situations for the development of children's imagination and can provide opportunities to perform analytical and

thoughtful activities on natural and man-made phenomena so that learners can observe and study the depth, perspective, shape and transformation of items.

The current study was limited to mothers. Therefore, it is suggested to explain the experiences of fathers in future studies. Another limitation is generalizing the research findings to other age groups of students. It is suggested that younger ages be investigated in future studies. Each of the findings of the present study could help the development and flourishing of children's creativity, which can be used to improve future interventions.

تجربه زیسته پرورش خلاقیت مادران با کودک خلاق: رویکردی پدیدارشناسانه

سیده نجمه قاضی عسگر: دانشجوی دکتری روان‌شناسی و آموزش کودکان با نیازهای خاص، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه

اصفهان، اصفهان، ایران

n.ghaziasgar@edu.ui.ac.ir

مختار ملک‌پور* : استاد روان‌شناسی و آموزش کودکان با نیازهای خاص، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه اصفهان،

اصفهان، ایران

mokhtarmalekpour@ymail.com

احمد عابدی: دانشیار روان‌شناسی و آموزش کودکان با نیازهای خاص، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه اصفهان، اصفهان،

ایران

a.abedi@edu.ui.ac.ir

سالار فرامرزی: دانشیار روان‌شناسی و آموزش کودکان با نیازهای خاص، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه اصفهان، اصفهان،

ایران

s.faramarzi@edu.ui.ac.ir

چکیده

مادران از طریق درگیر شدن در فعالیت‌های خلاق کودک سهم مهمی در پرورش و شکوفایی خلاقیت آنها ایفا می‌کنند؛ بنابراین هدف از پژوهش حاضر، تبیین و کاوش تجارب مادران کودکان خلاق مقطع چهارم ابتدایی شهر اصفهان در خصوص روش‌های پرورش خلاقیت به کار گرفته شده برای فرزندانشان بود. روش پژوهش کیفی با رویکرد پدیدارشناسی توصیفی بود. جامعه آماری، شامل مادران دارای کودکان خلاق بود. نمونه به روش هدفمند انتخاب شد و ۱۰ مادر تا دستیابی به اشباع بررسی شدند. داده‌ها با روش مصاحبه نیمه ساختاریافته گردآوری و با روش هفت مرحله‌ای کلایزی تحلیل شدند. یافته‌های حاصل از تجربه زیسته پرورش خلاقیت در مادران با کودک خلاق، در ۳ مضمون اصلی شامل تحریک کنجکاوی (با مضامین فرعی؛ تشویق به پرسشگری، تشویق به آزمایشگری، ایجاد فرصت برای تفکر و تأمل)، بازی (با مضامین فرعی: بازی فکری، بازی ساختارنیافته، بازی خلاق، تحلیلی و تخیلی) و فعالیت‌های هنری (با مضامین فرعی: کاردستی و نقاشی) مشخص شد که تجارب مادران دارای کودکان خلاق را به تصویر می‌کشند. یافته‌های به دست آمده در این پژوهش نشان‌دهنده آن بود که علاوه بر روش‌های فعلی پرورش خلاقیت، تجارب مادران کودکان خلاق نیز نقش مهم در پرورش خلاقیت کودکان دارد و پیشنهاد می‌شود، در پرورش خلاقیت کودکان تجارب مادران نیز استفاده شود.

واژگان کلیدی: خلاقیت، تجربه زیسته، مادران، پدیدارشناسی

مقدمه

امروزه خلاقیت^۱، یکی از مهم‌ترین صفاتی است که یک شخص دارد (Mason, 2003). آن از جمله مهارت‌های اساسی مورد نیاز برای قرن بیست و یکم است (Amponsah et al, 2019). در عصر حاضر، خلاقیت تا حد زیادی مقارن با موفقیت در نظر گرفته (Runco & Jaeger, 2012) و به عنوان ابزاری قدرتمند در راستای بهبود کیفیت زندگی استفاده می‌شود (Williamson, 2001). خلاقیت، راه‌حلی برای چالش‌های امروز و آینده در نظر گرفته می‌شود (Leggett, 2017). تغییر مداوم در جهان وضعیتی است که ما باید با آن زندگی کنیم؛ بنابراین خلاقیت یک استراتژی است که برای سازگاری با شرایط جدید ضروری است (Ershadi & Winner, 2020). چیکست می‌هالی معتقد است که در حال حاضر آینده بشر برای بهتر یا بدتر شدن به طور مستقیم با خلاقیت گره خورده است (Csikszentmihaly, 1996).

خلاقیت، یکی از تظاهرات مهم شناخت (Srinivasan, 2007) و مفهومی جامع شامل فرآیندهای شناختی مانند ادراک، حساسیت، انعطاف‌پذیری، خردگرایی، شهود و کشف است که به طور معمول در زندگی روزانه ما استفاده می‌شود (Yildirim, 2010). در

حال حاضر، این ایده که خلاقیت شیوه‌ای از تفکر است که به فرآوندهای جدید و باارزش منجر می‌شود، اغلب پذیرفته شده است (Houran & Ference, 2006; Woerkum et al., 2007; Amabile et al., 2005) و به طور کلی به عنوان توانایی تولید ایده‌های مناسب و جدید تعریف می‌شود (Sternberg, 2018, 2019, 2020). گانگ و زین خلاقیت را توانایی تشخیص و به وجود آوردن روابط جدید و اندیشه‌هایی غیر معمول و دور شدن از افکار کهنه و الگوهای سنتی تفکر تعریف کردند (Gong & Xin, 2019). خلاقیت به سه نوع تقسیم می‌شود و عبارت است از: تولید ایده جدید، ترکیب ایده‌ها باهم و بهبود یا تغییر ایده‌ها (Ababneh, 2020).

در عصر تغییرات سریع و افزایش رقابت، خلاقیت در حوزه‌های مختلف اهمیت دارد. در سطح جامعه، خلاقیت نیروی محرکی برای خلق آثار هنری، نوآوری فنی و کشف علمی (Hennessey & Amabile, 2010) و در سطح شخصی، اغلب برای مقابله با مشکلات و چالش‌های روزمره (Collard & Looney, 2014; Newton, 2014) و در سازمان‌ها به عنوان منبعی مهم برای نوآوری و رقابت در بازار جهانی در نظر گرفته می‌شود (Caniels & Rietzschel, 2015; Mueller et al., 2012). همچنین در مدارس، دانش‌آموزان برای یادگیری و ادغام دانش جدید به ذهنی خلاق و انعطاف‌پذیر نیاز دارند (Sternberg & Lubart, 1996). به طور کلی، ضروری است که توانایی

¹ creativity

* نویسنده مسئول:

کلرکنجکاوی و رفتار اکتشافی را برای تحول آدمی ضروری می‌داند و دلیل آن را نقش کنجکاوی در سازش انعطاف‌پذیر با شرایط محیطی، توسعه الگوهای تعاملی و حل مؤثرتر مسئله بیان می‌کنند (Voss & Keller, 1983). کنجکاوی با پرورش و برانگیختن رفتارهای فعال سبب می‌شود، افراد به جستجو و تشخیص اطلاعات تازه، کشف فرصت‌ها و غلبه بر مشکلات ترغیب شوند (Wu & Parker, 2012) و به تلاش‌های خود برای رسیدن به هدف ادامه بدهند (Kashdan & Steger, 2007). به عبارت دیگر، افراد با سطح زیاد کنجکاوی برانگیخته‌تر می‌شوند تا به محیط بیرونی سروسامان دهند و به شکلی نوآورانه رفتار کنند (Harrison et al., 2011). کنجکاوی و خلاقیت نشان‌دهنده دو تا از ویژگی‌های اساسی ذاتی انسان است: تحریک یادگیری و اکتشاف (et al., 2005; Hutchins & Kashdan & Silvia, 2009; Litman, 2005; Russon, 2005) و تحریک خلق کردن ایده‌های جدید است (Sternberg, 2020). در همین راستا نیز سلیک و همکاران، پونت دایز و کوازوس ارویو، هردی و همکاران و پلجکو و همکاران بیان کرده‌اند که بین کنجکاوی زیاد و خلاقیت بیشتر ارتباط وجود دارد (Celik et al., 2017; Puente-Díaz & Cavazos-Arroyo, 2017; al., 2016; Hardy et al., 2016; Peljko et al., 2016).

همچنین بیشتر صاحب‌نظران و پژوهشگران از جمله مهتا، هنریکسن، میسرا، چیلینسکا و گیوت اذعان دارند که یکی از بهترین شیوه‌های پرورش خلاقیت در کودکان بازی است (Mehta et al., 2020; Chylinska & Gut, 2020). بازی یکی از مؤلفه‌های مهم زندگی کودک است. کودکان از طریق بازی کردن، مهارت‌های شناختی، عاطفی و بین فردی مانند تخیل و بیان احساسات را یاد می‌گیرند و رشد می‌کنند (Fehr et al., 2021). در همین زمینه نیز ویگوتسکی بیان می‌کند، ارتباط تنگاتنگی بین بازی و خلاقیت وجود دارد (Vygotsky, 2004). بازی

خلاقیت دانش‌آموزان پرورش داده شود تا برای مطالعه، کار و زندگی شخصی آماده شوند.

بیشتر دستاوردهای اثرگذار در تاریخ بشر، از ساختمان بناهای تاریخی و ارائه نظریه‌های علمی برای اختراع ماشین و خلق آثار ادبی عملکرد فکری خلاق است. بدیهی است که فقدان خلاقیت و نوآوری جهان ما را به سمت دنیایی ساده و کهنه سوق می‌دهد (Simonton, 2000). در همین راستا، دایسون و همکاران بیان می‌کنند، خلاقیت برجسته‌ترین ویژگی انسانی است که نقش ویژه‌ای در پیشرفت‌های بشری داشته است (Dyson et al., 2016)؛ بنابراین با توجه به شتاب رشد فناوری‌های پیشرفته و ارتقای سطح جوامع مدنی، پرورش استعداد‌های خلاق ضروری است (Chen & Chen, 2010). مهارت‌های تفکر خلاق فقط ویژگی‌های ذاتی نیستند. این مهارت‌ها با فراهم کردن محیط‌های مناسب یادگیری آموزش داده می‌شوند و رشد پیدا می‌کنند (Loveless, 2002).

در همین رابطه، پژوهش‌های انجام‌شده نشان داده‌اند که با کاربرد روش‌های گوناگون و مناسب، خلاقیت در کودکان پرورش داده می‌شود (Wang & Wang, 2016; Gu et al., 2019; Ritter & Mostert, 2017; al., 2019). به نظر می‌رسد، دیدگاهی اجماعی در حوزه آموزش وجود داشته باشد که خلاقیت را قابل آموزش می‌داند (Vally et al., 2019; Yates & Twigg, 2017; Amponsah et al., 2019).

آماییل و لوکاس معتقدند که پرورش خلاقیت در محیطی حمایتی که اکتشاف را تشویق می‌کند، تسهیل می‌شود (Amabile, 1996; Lucas, 2001). در همین راستا، تیزن و همکاران بیان می‌کنند، فعالیت‌های خلاقانه با اکتشاف، کنجکاوی^۱، استقلال (در تفکر و رفتار)، ریسک‌پذیری، تمایل به آزمایش و اشتباه کردن مرتبط است (Thiessen et al., 2013)؛ همچنین وس و

¹ curiosity

خلاقیت، سکون فکری و کمک به حل مسائل با روندی لذت بخش و سرگرم کننده موجب افزایش خلاقیت دانش آموزان می شود؛ بنابراین بازی به عنوان یکی از شیوه های پرورش خلاقیت در نظر گرفته می شود (; Mehta et al., 2020 Faller, 2010; Tickell, 2011; Chylinska & Gut, 2020).

همچنین چیکولا و اسمیت و بهاتاچری و پتسچ هنر را بستری مناسب برای پرورش خلاقیت می دانند (Chicola & Smith, 2005; Bhattacharya & Petsche, 2005). وارد و همکاران معتقد هستند که هنر نقش زیادی در پرورش مهارت های مشاهده، حل مسئله، تحلیل و تفکر انتزاعی دارد (Ward et al., 2006). هنر به عنوان ابزاری در راستای تحریک قوه تجسم افراد و برانگیختن ایشان به تفکر و تخیل، موجب فراهم آمدن شرایط مناسب برای بروز خلاقیت دانش آموزان می شود. در همین زمینه پارکر معتقد است که براساس چهارچوب نظری، رابطه ای طبیعی بین خلاقیت و خلق آثار هنری وجود دارد (Parker, 2008). هیسر و مورفیلد در پژوهشی رابطه آموزش هنر را با انگیزش تحصیلی، خود اثربخشی و خلاقیت دانش آموزان دوره راهنمایی تحصیلی بررسی کردند. نتایج این پژوهش نشان دهنده آن بود که آموزش هنر به افزایش خلاقیت و رشد مهارت همکاری گروهی در دانش آموزان منجر می شود (Heather & Moorefield, 2008)؛ به علاوه، یورک وینی (۲۰۰۷) در پژوهشی دیگر رابطه آموزش هنر را بر پیشرفت تحصیلی و خلاقیت بررسی کرده است. وی در این پژوهش دانش آموزان را در دو مدرسه دارای فعالیت های هنری گسترده و محدود مقایسه کرد. نتایج پژوهش نشان دهنده آن بود، افرادی که در مدارس تحصیلی می کنند که آموزش ها و فعالیت های هنری گسترده را دریافت می کنند، نسبت به گروه دیگر خلاقیت و پیشرفت تحصیلی بیشتری دارند. (Yorke- Viney, 2007). در پژوهشی دیگر حسینی و محمدزاده

برای رشد شناختی بسیار مهم است و به عنوان فعالیتی عمده کودکان را به سمت کسب مهارت ها و دانش جدید سوق می دهد (Marsh et al., 2018)؛ همچنین برخی از اجزای بازی مانند مواد بازی، زمین بازی و هم بازی نقش مهمی در بازی دارند. به ویژه مواد بازی که تأثیر مثبتی روی یادگیری و اکتشاف جهان کودک دارد (Celebi Oncu & Ozbay, 2005). نتایج پژوهش های پیرامون خلاقیت و فعالیت های حرکتی بیان کننده این نکته هستند که بازی و شرایط اجتماعی تسهیل کننده آن تأثیر بسیاری بر خلاقیت دارد. این پژوهشگران معتقدند که بازی یا حتی وانمود کردن به بازی خلاقیت را تسهیل می کند؛ زیرا بازی به کودکان فرصت کشف ملاک های جدید را می دهد و تخیل را تحریک می کند. این دو عامل موجب افزایش خلاقیت در کودکان می شود (Fehr et al., 2021)؛ همچنین باینس و اسلاتسکی معتقد هستند که بازی به سادگی کیفیت زندگی را غنی می کند؛ زیرا باعث تقویت فکر خلاق می شود (Baines & Slutsky, 2009). جانسون و همکاران و ساراکو و اسپدک بیان می کنند که در کنار شناخت هوش های متفاوت و سبک های یادگیری، بازی وسیله ای ایدئال برای حمایت از خلاقیت و افکار تخیلی کودکان است؛ زیرا محیطی را برای اکتشاف بدون ریسک فراهم می کند (Saracho & Russ, 2003; Spodek, 1998)؛ همچنین در پژوهشی موران و همکاران اثربخشی اسباب بازی های ساختاریافته را در مقایسه با اسباب بازی های بدون ساختار در افزایش خلاقیت کودکان پیش دبستانی بررسی کردند. نتایج نشان دهنده آن بود که اسباب بازی های بدون ساختار باعث افزایش خلاقیت در کودکان می شوند و اسباب بازی های ساختاریافته انعطاف پذیری تفکر را به طور معناداری در مقایسه با اسباب بازی های بدون ساختار کاهش می دهند (Moran et al., 1998). پژوهش رادبخش و همکاران (۱۳۹۲) نشان از آن داشت که بازی با از بین بردن موانع

می‌کنند؛ همچنین با توجه به اینکه مادران مدت‌زمان بیشتری را با فرزندان خود سپری می‌کنند و بر این اساس شرایط مناسب بسیاری برای ایشان فراهم خواهد شد که برانگیزانندهٔ خلاقیت باشد که شاید هرگز در مدرسه و شرایط آموزشی فراهم نیاید؛ بنابراین کشف تجربهٔ زیستهٔ مادران در ارتباط با روش‌های به کار گرفته‌شده برای رشد و پرورش خلاقیت کودکانشان موجب شناسایی راهکارهای قابل‌فهم و اجرا برای تمام والدین است؛ به‌علاوه، تحقیقات نشان‌دهندهٔ آن است که بازی و فعالیت‌های هنری خلاقیت را پرورش می‌دهد؛ اما نوع بازی و فعالیت‌های هنری در تحقیقات مختلف کم‌رنگ است؛ بنابراین انجام یک تحقیق کیفی با استفاده از این روش بین مادران با کودکان خلاق ایرانی که به شناسایی، دسته‌بندی و معرفی انواع بازی‌ها و فعالیت‌های هنری و راهبردهای تحریک کنجکاوی با توجه به فرهنگ ایرانی توجه می‌کند، حائز اهمیت است؛ در نتیجه با وجود تلاش‌ها و پژوهش‌های گسترده در زمینهٔ خلاقیت وجود یک پژوهش کیفی در زمینهٔ تجربه‌های واقعی مادران ایرانی با توجه به فرهنگ و بوم ایرانی خالی است. به‌طور قطعی با استفاده از روش‌های کمی به بررسی عمیق ابعاد پدیده از زاویهٔ تجربیات دست اول خود افراد توجه نمی‌شود (دانایی و همکاران، ۱۳۹۱) و روش پدیدارشناسی مطالعهٔ تجربهٔ زیسته یا جهان‌زندگی است و به جهان آن‌چنان که با یک فرد زیسته می‌شود، نه جهان یا واقعیتی که جدای از انسان باشد، توجه دارد (امامی سیگارودی و همکاران، ۱۳۹۱). به نظر می‌رسد، تا به حال پژوهشی میان این پژوهش‌ها در زمینهٔ کشف تجربهٔ زیستهٔ مادران در رابطه با روش‌های به کار گرفته‌شده توسط مادران برای پرورش خلاقیت فرزندانشان انجام نشده است و کمبود مطالعات کیفی احساس می‌شود که به درک معنی تجارب مادران در این زمینه توجه کند؛ بنابراین این

(۱۳۹۴) اثربخشی برنامهٔ آموزش خلاقیت را در قالب فعالیت‌های هنری بر رشد خلاقیت دانش‌آموزان بررسی کرد. نتایج این پژوهش نشان‌دهندهٔ آن بود که آموزش خلاقیت در قالب فعالیت‌های هنری بر رشد خلاقیت مؤثر است.

با عنایت به پیشینهٔ پژوهشی بیان‌شده ادعا می‌شود که تحقیقات مرتبط با خلاقیت دارای اهمیت و ضرورت بوده است و پژوهشگران در طول دهه‌های مختلف موضوعات گوناگونی را در ارتباط با خلاقیت بررسی کرده‌اند؛ همچنین در عصر حاضر انسان علاوه بر زندگی در محیط در حال تغییر، باید خلاقانه بیندیشد، با ایجاد افکار بدیع مشکلات را حل کند و با هنرمندی کشتی زندگی خویش را در این دریای متلاطم به پیش ببرد؛ بنابراین از جمله روش‌های دستیابی و رسیدن به این مهم، پرورش و افزایش خلاقیت در کودک است (Mourgues et al., 2016).

خلاقیت، نتیجهٔ عمل فرد به‌تنهایی نیست و به افراد و کارهای خلاقانهٔ آنان جدا از اجتماعی که در آن فعالیت می‌کنند، توجه نمی‌شود؛ همچنین با توجه به اینکه خانواده به‌عنوان اولین نهاد اجتماعی در نظر گرفته می‌شود، یکی از بسترهای مهم در رشد و پرورش خلاقیت است و کودک حساس‌ترین مراحل رشد خلاقیت را در محیط خانه سپری می‌کند؛ بنابراین محیط مناسب خانوادگی سهم مهمی در رشد و شکوفایی خلاقیت ایفا می‌کند و والدین از طریق درگیر شدن در فعالیت‌های خلاق کودک در رشد خلاقیت او سهم هستند (Csikszentmihaly, 1989).

پرورش خلاقیت کودکان به‌عنوان یکی از اهداف بنیادی در حوزهٔ تعلیم و تربیت کودکان دارای اهمیت است. به‌علاوه، در پژوهش‌های متعدد به نقش مادران به‌عنوان یکی از عوامل مهم تعیین‌کنندهٔ تحقق خلاقیت در آیندهٔ کودک اشاره شده است؛ بنابراین مادران با ایجاد جوی خلاق در خانواده، محیط خانه را به محیطی امن به‌منظور ابراز ایده‌های نو برای فرزندان خود تبدیل

پژوهش با هدف تبیین پدیدارشناسی تجربه مادران در زندگی با کودکان خلاق صورت گرفت.

روش پژوهش

روش پژوهش حاضر، کیفی و از نوع پدیدارشناسی توصیفی است. این پژوهش برای مطالعه عمیق و توصیف جامع از پدیده تجربه زیسته مادران دارای کودک خلاق انجام شد. با روش پدیدارشناسی، فهمی عمیق از یک مفهوم یا پدیده در تجربه زیسته مادران دارای کودک خلاق که توسط چندین مادر به صورت مشترک تجربه شده است، به دست می آید که دانستن تجارب مشترک مادران دارای کودک خلاق برای گروه‌هایی چون درمانگران، معلمان و روان‌شناسان کودک ارزشمند است. جامعه آماری پژوهش شامل تمامی مادران دارای دانش‌آموز در مقطع چهارم ابتدایی شهر اصفهان در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۳۹۹ بود که از میان مناطق آموزش و پرورش شهر اصفهان یک منطقه به تصادف برگزیده و از میان مدارس ابتدایی پسرانه آن منطقه نیز سه مدرسه به طور تصادفی انتخاب شد. سپس از هر مدرسه یک کلاس چهارم به صورت تصادفی گزینش، آزمون خلاقیت تصویری تورنس فرم B بر روی دانش‌آموزان اجرا و نمره دانش‌آموزان محاسبه شد و مادران دانش‌آموزان خلاق به صورت هدفمند برای مصاحبه انتخاب شدند و گردآوری داده‌ها تا زمان اشباع داده‌ها ادامه یافت؛ بنابراین نمونه مشارکت‌کنندگان پژوهش شامل ۱۰ مادر دارای فرزند خلاق است که در مقطع چهارم مشغول به تحصیل بودند.

براین اساس در پژوهش حاضر با ۱۰ نفر برای به دست آوردن داده‌های پژوهش از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته استفاده شد. ملاک‌های ورود عبارت بود از: داشتن کودک خلاق از طریق کسب نمره در آزمون خلاقیت تصویری تورنس فرم B، رضایت‌داشتن به شرکت در پژوهش و توانایی بازگویی تجارب بود. معیار خروج از

پژوهش شامل تمایل‌نداشتن به شرکت در ادامه فرآیند پژوهش بود. داده‌ها با نویسنده اول که دارای مدرک دکتری روان‌شناسی و درمانگر کودک است و با بهره‌گیری از فن مصاحبه و استفاده از سؤال‌های بازپاسخ گردآوری شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها و اطلاعات با روش کلایزی انجام شد. این روش شامل هفت مرحله است: ۱. آشنایی کامل با اظهارات طی یک پروسه: چندین بار به صحبت‌های ضبط‌شده شرکت‌کننده‌ها گوش داده، مصاحبه کلمه به کلمه روی کاغذ نوشته و برای آشنایی با داده‌ها چندین بار خوانده می‌شود؛ ۲. شناسایی اظهارات مهم: پژوهشگر کلیه اظهاراتی را که مربوط به پدیده موردبررسی هستند، شناسایی می‌کند. زیر اطلاعات با معنی و صحبت‌های مرتبط با پدیده مورد بحث خط می‌کشد و به این طریق عبارات مهم و مرتبط با پدیده استخراج می‌شود؛ ۳. تدوین و تنظیم معانی/فرمول‌بندی: پژوهشگر معانی مربوط به پدیده را مشخص می‌کند که ناشی از بررسی دقیق گزاره‌های مهم است. پژوهشگر باید به‌طور خودکار و غیرارادی پیش‌فرض‌های خود را کنار بگذارد. البته کلایزی معتقد است که تحقق کامل آن هرگز امکان‌پذیر نیست (صحبت‌ها و عبارات استخراج شده، معنی و فرموله شده و به آنها کد داده می‌شود)؛ ۴. خوشه‌بندی مضامین: پژوهشگر معانی شناسایی شده را درون مضامینی قرار می‌دهد که در همه گزارش‌ها مشترک است. باز هم قراردادن پیش‌فرض‌ها در پراختن بسیار مهم است. به‌خصوص برای جلوگیری از هرگونه تأثیر احتمالی نظریه موجود (معانی فرموله شده و مرتبط باهم در خوشه‌هایی از موضوعات اصلی طبقه‌بندی می‌شود)؛ ۵. توصیف جامع: پژوهشگر با درج تمام مضامین تولیدشده در مرحله ۴، شرح کامل و جامعی را از پدیده می‌نویسد (یافته‌ها و نتایج، یکپارچه و تلفیق می‌شوند، به هم پیوند می‌یابند و دسته‌های کلی‌تری را به وجود می‌آورند تا یک توصیف جامع و فراگیر از پدیده

آزمون تفکر خلاق تورنس فرم تصویری B^۱ (TTCT)

در این پژوهش، برای اندازه‌گیری خلاقیت دانش‌آموزان از آزمون تفکر خلاق تورنس فرم تصویری B استفاده شد. این آزمون در سال ۲۰۰۲ از سوی تورنس ساخته شد و از دسته آزمون‌های عملکردی است که شامل سه فعالیت ساخت تصویر، تکمیل تصویر و دایره‌هاست. زمان پاسخگویی برای هر فعالیت ۱۰ دقیقه و کل اجرای آن ۳۰ دقیقه به طول می‌انجامد. پیرخایی کل (۱۳۷۲) در پژوهشی بر روی ۴۸ دانش‌آموز ضریب پایایی ۰/۸۰ را در فاصله زمانی دوهفته‌ای به شیوه باز آزمایی در عناصر سیالی ۰/۷۸، ابتکار ۰/۷۴، انعطاف‌پذیری ۰/۸۱ و بسط ۰/۹۰ گزارش کرده است؛ همچنین روایی محتوایی این آزمون به تأیید متخصصان روان‌سنجی و روان‌شناسی رسیده است (شریفی و داوری، ۱۳۸۸).

مصاحبه نیمه‌ساختاریافته

به منظور دستیابی به تجارب مادران شرکت‌کننده در پژوهش از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته استفاده شد. سؤالات شرکت‌کنندگان درباره استراتژی و فرایندهای به کار گرفته‌شده برای پرورش خلاقیت فرزندشان بود. سؤالات مصاحبه توسط اعضای هیئت‌علمی گروه روان‌شناسی کودکان با نیازهای خاص دانشگاه اصفهان بررسی و تأیید شد. مدت مصاحبه‌ها بین ۵۵ تا ۹۵ دقیقه متغیر بود. مصاحبه‌ها با استفاده از گوشی تلفن همراه ضبط و کلمه به کلمه بر روی کاغذ پیاده‌سازی شدند.

یافته‌ها

پس از تحلیل داده‌ها به روش کلایزی ۳ مضمون‌های اصلی و ۱۰ مضمون‌های فرعی استخراج شد که نشان‌دهنده تجارب زیسته مادران کودکان خلاق در خصوص روش‌های پرورش خلاقیت به کار

مورد مطالعه به دست آید؛ ۶. تولید ساختار اساسی: پژوهشگر شرح کامل و جامع را به بیانی کوتاه، کامل و مترکم تبدیل می‌کند که به‌طور دقیق آن جنبه‌هایی را که برای ساختار پدیده ضروری به نظر می‌رسند، به تصویر بکشند. توصیف جامعی از پدیده تحت مطالعه (تا حد امکان با بیانی واضح و بدون ابهام ارائه می‌شود که اغلب تحت عنوان «ساختار ذاتی پدیده» نام‌گذاری می‌شود)؛ ۷. به دنبال تأیید ساختار اساسی/اعتباربخشی: پژوهشگر بیانیه ساختار اساسی را به همه شرکت‌کنندگان (یا گاهی اوقات یک نمونه فرعی در مطالعات بزرگ) باز می‌گرداند تا از آنها سؤال کند که آیا این همان تجربه آنهاست؟ او ممکن است برگردد و با توجه به این بازخورد، مراحل قبلی را در تجزیه و تحلیل اصلاح کند (به شرکت‌کننده‌ها مراجعه و نتایج توصیف‌های پژوهشگر با تجربیات آنها مقایسه می‌شود) (Morrow et al., 2015).

برای اطمینان از اینکه نتایج بیان‌کننده تجربیات شرکت‌کنندگان در مطالعه است، داده‌های جمع‌آوری از مصاحبه پس از چندین بار به دقت خواندن متن و دریافت درکی کلی از آن، مشخص کردن صحبت‌های مهم، نوشتن معانی استخراج‌شده، دسته‌بندی خوشه مضامین، نوشتن شرح جامع و ساختار پدیده و چک کردن نتایج با شرکت‌کنندگان مجدد به‌منظور روایی در اختیار همان مصاحبه‌شوندگان قرار گرفت. سپس بعد از رفت و برگشت و اصلاحات جملات نهایی، مضمون‌های اصلی و فرعی نوشته شد. برای بررسی قابلیت اطمینان، یافته‌های پژوهش (مضمون‌های اصلی و زیرمضمون‌ها) از طریق نظرات اعضای هیئت‌علمی گروه روان‌شناسی کودکان با نیازهای خاص دانشگاه اصفهان بررسی و اصلاح شد.

ابزار پژوهش

¹ Torrance Test of Creativity Thinking Form B (TTCT)

همه فکرها وسط گذاشته می‌شدن و یکی از اونها رو انتخاب می‌کردیم» (شرکت کننده ۴). «سؤال که برای فرزندم پیش می‌ومد، سریع جواب نمی‌دادیم و نظر خود کودک رو درباره سؤال می‌پرسیدیم. بعد اون چیزی رو، که در ذهنش می‌گه. سپس اون رو شاخ و برگ میدیم» (شرکت کننده ۸).

۲. بازی

مضمون اصلی دوم استخراج شده که به‌طور مکرر در مصاحبه‌ها تکرار می‌شد، بازی بود. این مضمون اصلی شامل بازی فکری، ساختارنایافته، خلاق، تحلیلی و تخیلی بود. اظهارات مصاحبه‌کنندگان حاکی از آن است که بازی ممکن است با استفاده از سازوکارهای شناختی باعث تسهیل تفکر خلاق شود؛ بنابراین اهمیت فراوانی برای انجام بازی‌های فکری قائل بودند.

بازی فکری: «با فرزندم از دوران کودکی‌اش بسیار بازی می‌کردیم و هنگام انتخاب اسباب‌بازی به سراغ بازی‌های فکری مانند: منج و فکر برتر و ... می‌رفتیم» (شرکت کننده ۱). «مدام با فرزندم بازی‌های فکری متناسب با سنش مانند اتللو، راز جنگل و ... انجام می‌دادیم» (شرکت کننده ۷). «بازی‌های فکری مثل فکر برتر و ... باهم انجام می‌دادیم» (شرکت کننده ۸). «فرزندم علاقه زیادی به بازی‌های فکری از جمله مار و پله و ... داشت؛ بنابراین مدام در حال انجام این بازی‌ها بود» (شرکت کننده ۶). «بازی‌هایی مانند بگرد و پیدا کن؛ مثلاً تصویر بدن انسان که دست نداشت، می‌گفتم که چی کم داره؟ و کارت بازی؛ مثلاً مقوای ۵ رنگ قاره‌ها رو تهیه می‌کردیم و اسم کشورها و پایتخت اونها رو می‌نوشتیم و امتیازبندی و بازی می‌کردیم» (شرکت کننده ۹).

بازی ساختارنایافته: «هنگام انتخاب اسباب‌بازی به سراغ بازی‌های ساختنی مانند اسباب‌بازی خونه‌سازی می‌رفت. به چیزی روی سرمون می‌داشتیم و راه می‌رفتیم یا اینکه به سبد می‌داشتیم و توپ داخلش می‌نداختیم و

گرفته‌شده برای فرزندانشان باشد. هر یک از این مضامین به‌همراه نقل‌قول یا نقل‌قول‌هایی از شرکت‌کنندگان ارائه می‌شود تا مبتنی‌بودن آنها بر داده‌ها نشان داده شود:

۱. تحریک کنجکاوی

اولین مضمون اصلی مستخرج شده از تجربیات مادران، تحریک کنجکاوی بود. این مضمون اصلی شامل تشویق به پرسشگری، آزمایشگری و ایجاد فرصت برای تفکر و تأمل بود. بنا بر اظهارات شرکت‌کنندگان، برانگیختن نیروی کنجکاوی و تحریک و تهییج قوای عقلانی کودک از راهبردهای مؤثر برای پرورش خلاقیت است.

تشویق به پرسشگری: «وقتی فرزندم سؤال می‌کرد، اون رو تشویق می‌کردم؛ بنابراین با مسئله‌ای که برخورد می‌کنه یا کسی که داره کاری رو انجام میده، مدام ازش سؤال می‌کنه» (شرکت کننده ۸). «در برابر سؤالات فرزندم صبور بودم و بهشون پاسخ می‌دادم. در دوران کودکی‌اش براش کتاب داستان می‌خوندم و ازش می‌خواستم که سؤال کنه.» (شرکت کننده ۹).

تشویق به آزمایشگری: «هنگام برخورد با مسئله به یه روش بسنده نمی‌کنیم؛ برای مثال، چرخش که خراب بشه، روش‌های مختلف رو امتحان می‌کنیم» (شرکت کننده ۵). «در برخورد با مسائل برای رسیدن به جواب سؤال‌ها درگیرش می‌کردیم» (شرکت کننده ۱). «موقعیت‌هایی برای فرزندم پیش می‌آوردیم که بتونه توانایی‌های حل مسئله خود رو به بوتۀ آزمایش بذاره؛ به‌عنوان مثال، وسایل خونه که نیاز به تعمیر داشت، مثل تعمیر شیر و ... با کمک اون انجام می‌دادیم» (شرکت کننده ۶). «اگه الان این کار رو بکنی، چی میشه؟ اگه این طوری بشه، چی میشه؟ به نظرت چی باشه، این کار بهتر میشه؟» (شرکت کننده ۹).

ایجاد فرصت برای تفکر و تأمل: «کودک رو در گفتگوهای خانوادگی دخیل می‌کردیم. وقتی در خونه با مسئله‌ای روبه‌رو می‌شدیم، نظر همه رو می‌پرسیدیم. بعد

بازی تخیلی: اظهارات مصاحبه‌شوندگان حاکی از آن است که کودکان هنگام بازی وانمود می‌کنند، حادثه‌های رخ داده یا دست به عملی زده و یا کس دیگری است یا از اشیا به‌طور تخیلی استفاده می‌کند؛ بنابراین اهمیت فراوانی برای انجام بازی‌های تخیلی با فرزندشان قائل بودند. «از جعبه‌های کارتنی به‌عنوان ماشین استفاده می‌کرد، داخلش توپ و ... می‌داشت و اون رو حرکت می‌داد» (شرکت کننده ۲). «فرزندم دکتر بازی می‌کرد و عروسک‌هاش رو به‌عنوان بیمار در نظر می‌گرفت» (شرکت کننده ۷). «با عروسک‌هاش بازی می‌کرد؛ به‌عنوان مثال، اونها رو می‌خوابوند و براشون قصه تعریف می‌کرد یا اینکه به‌جای عروسک‌هاش حرف می‌زد» (شرکت کننده ۶).

۳. فعالیت‌های هنری

مضمون اصلی سوم مستخرج‌شده از تجربیات مادران، فعالیت‌های هنری بود که شامل کاردستی و نقاشی بود. براساس اظهارات شرکت‌کنندگان در این مطالعه از فعالیت‌های هنری که در افزایش تجربیات کودکان مؤثر بوده است و موجب تشویق و تحریک آنان به سوی کارهای نو و خلاق می‌شود، به‌عنوان یکی از عوامل دیگر در پرورش خلاقیت نام برده می‌شود.

کاردستی: «با فرزندم روی کاغذ شکل حیوانات رو درمیاوردیم، رنگ می‌کردیم و روی دیوار نصب می‌کردیم» (شرکت کننده ۶). «با چوب بستنی باهم وسایلی مانند خونه درست می‌کردیم» (شرکت کننده ۵). «فرزندم مدام در بازیافت خونه چرخ می‌زد و با اونها وسیله‌های جدید می‌ساخت» (شرکت کننده ۸). «با وسایلی که بدون استفاده است، برای مثال، با شونه تخم‌مرغ یه چیزی درست می‌کرد.» (شرکت کننده ۶).

نقاشی: «مداد رنگی و ماژیک رو در اختیار فرزندم می‌داشتم، نقاشی می‌کرد و تشویقش می‌کردم؛ حتی اگه یه خط می‌کشید» (شرکت کننده ۳). « تشویقش

بازی می‌کردیم» (شرکت کننده ۱). «از دوسالگی پازل درست می‌کرد. ابتدا، ساده و بعد بزرگ‌تر و پیچیده‌تر درست می‌کرد. لگوهای بسیار کوچیک رو دوست داشت و با حوصله چیزهای مختلف با اونها درست می‌کرد» (شرکت کننده ۴). «با لگوها قلعه درست و با کمپرس‌های بزرگ خاک بازی می‌کرد» (شرکت کننده ۶). «بازی‌هایی مانند لگو، پازل و خونه‌بازی انجام می‌دادیم» (شرکت کننده ۲، ۳، ۸).

بازی خلاق: اظهارات مصاحبه‌شوندگان حاکی از آن است که کودکان هنگام بازی نحوه برخورد متفاوت با مسائل، ترکیب کردن اشیا و خلق راه‌ها و وسایل جدید دارند. «با جعبه‌های کارتن حیوانات رو درست و باهاشون بازی می‌کرد» (شرکت کننده ۱). «به‌عنوان مثال، با چوب بستنی باهم منجنیق درست می‌کردیم» (شرکت کننده ۶). «فضا برای خمیربازی، گل‌بازی و آب‌بازی مهیا بود و فرزندم با خمیر یا گل چیزهای مختلف درست می‌کرد» (شرکت کننده ۳ و ۷).

بازی تحلیلی: اظهارات مصاحبه‌شوندگان حاکی از آن است که کودکان ویژگی‌های معینی را به هنگام بازی در اشیا شناسایی و آنها را از این نظر که چقدر با هم تفاوت یا شباهت دارند، سازمان‌دهی اشیا و ایده‌ها براساس ویژگی‌های مشترکشان (مانند اندازه، شکل، حس، رنگ، بافت) و تجزیه و تحلیل ارزیابی می‌کنند. «داستان تعریف و در اون داستان چالش ایجاد می‌کردم؛ به‌عنوان مثال، کشتی رفته وسط دریا سوراخ شده و حالا یک کشتی دیگه می‌خواد اون رو نجات بده. به نظر شما با چی نجات بده؟ مثلاً طناب و ... حالا اون رو با لگو بسازین» (شرکت کننده ۸). «بلوک‌های پلاستیکی رو از کوچک به بزرگ می‌چید» (شرکت کننده ۵). «با حیوانات پلاستیکی بازی و حیوانات اهلی و وحشی رو جدا می‌کردیم» (شرکت کننده ۱۰).

می‌کردم تا هر چیزی رو که می‌بینم یا در ذهنش تصور می‌کنم، نقاشی کنه؛ برای مثال، فیلم بتمن رو می‌دید و بعد اون رو نقاشی می‌کرد» (شرکت کننده ۵). «به‌عنوان مثال، بهش می‌گفتم که دستت رو بذار و باهاش نقاشی بکش» (شرکت کننده ۷). «کتاب داستان‌هایی که از ۳-۴ سالگی براش می‌خوندم، نقاشی اونها رو ترسیم می‌کرد» (شرکت کننده ۱۰).

بحث و نتیجه گیری

پژوهش حاضر با هدف کشف تجربه زیسته مادران کودکان خلاق از منظر رویکرد پدیدارشناسی انجام گرفت و نخستین پژوهش انجام شده در نوع خود در این حوزه است؛ بنابراین پژوهش کیفی که به‌طور مستقیم با نتایج این پژوهش باشد، یافت نشد؛ اما نتایج به‌دست آمده با یافته‌های پژوهشی دیگر از جمله Hardy et Ritter & Mostert, al., 2017; Wang & Wang, 2016 et al., 2021 Fehr; Gu et al., 2019; 2017; و همکاران، ۱۳۹۲؛ حسینی و محمدزاده، ۱۳۹۴ همسو و همخوان است.

نتایج پژوهش حاضر نشان‌دهنده آن بود که تجربیات مادران در 3 مضمون اصلی خلاصه می‌شود. مورد اول، تحریک کنجکاوی بود که در مقالات کمی اشاره‌ای به این مضمون نشده بود. براساس یافته‌های این پژوهش، آنچه در زمینه تجربه پرورش خلاقیت مادران با کودک خلاق درک می‌شود، به این موضوع اشاره دارد که مادران از طریق درگیر شدن در فعالیت‌های خلاق در رشد خلاقیت کودک سهمی مهم ایفا می‌کنند. این مادران شرایط لازم را در ایجاد فعالیت‌های متنوع برای کودکان فراهم و فرصت‌های لازم را برای سؤال کردن، کنجکاوی و کشف محیط برای کودکان ایجاد می‌کنند. به سؤال‌های فرزندانشان پاسخ می‌دهند و آنها را به پیدا کردن و جستجوی توضیحات به‌جای رد کردن سؤال آنها تشویق می‌کنند، تحمل نظرات مختلف

فرزندانشان را دارند و شرایط تحریک فکری را برای آنها فراهم، اکتشاف در محیط را تشویق، راه‌حل‌های نوآورانه را جستجو و استقلال تفکر را تقویت می‌کنند و به فرزندان خود حق انتخاب و یادگیری از اشتباهات خودشان را می‌دهند. این مادران همراه کودکان با دقت به دنیا نظر می‌افکنند و درباره آن با کودک صحبت و فرصت‌هایی را فراهم می‌کنند تا کودک به مشاهده و بررسی مسائل طبیعی، اجتماعی و... توجه کند؛ بنابراین خانواده‌هایی که به سؤال‌های فرزندانشان پاسخ می‌دهند و آنها را به پیدا کردن و جستجوی توضیحات به‌جای رد کردن سؤال آنها تشویق می‌کنند، بهتر از دیگران به پیشرفت ذهنی فرزندانشان کمک می‌کنند. در همین راستا چیکسنت میهالی بیان می‌کند اگر فرصت‌های کمی برای کنجکاوی در دسترس باشد و موانع زیادی در راه ریسک و اکتشاف وجود داشته باشد، انگیزه شرکت در رفتار خلاق به‌راحتی خاموش می‌شود (Csikszentmihaly, 1996)؛ همچنین سلیک و همکاران؛ پونت دایز و کوازوس ارویو؛ هردی و همکاران و پلجکو و همکاران معتقدند که بین کنجکاوی بالاتر و خلاقیت بیشتر ارتباط وجود دارد (, Celik et al., 2016; Puente-Díaz & Peljko et Cavazos-Arroyo, 2017; Hardy et al al., 2016). کنجکاوی با پرورش و برانگیختن رفتارهای فعال، سبب می‌شود افراد به جستجو و تشخیص اطلاعات تازه، کشف فرصت‌ها و غلبه بر مشکلات ترغیب شوند (Wu & Parker, 2012).

مادران شرکت کننده در این پژوهش بیان می‌کردند، درباره داستان خوانده شده از کودک سؤالاتی با چرا و چه چیزی می‌پرسیدند، هنگام برخورد کودکانشان با مسئله به یک روش بسنده نمی‌کردند و روش‌های مختلف را امتحان می‌کردند. آنها سؤالات چالشی از کودک می‌پرسیدند. سؤال کردن کودک را تشویق

برای رسیدن به هدف ادامه بدهند. به عبارت دیگر، افراد با سطح بالای کنجکاوی برانگیخته‌تر می‌شوند تا به محیط بیرونی سروسامان دهند و به شکلی نوآورانه رفتار کنند.

مضمون اصلی دوم، بازی بود. بازی، عمده‌ترین شکل فعالیت کودک و مناسب‌ترین آن برای رشد استعداد ایجادگری و خلاقیت به شمار می‌رود و در کودک تحول به وجود می‌آورد؛ همچنین زمینه را برای فرآیندها و فعالیت‌های خلاق فراهم می‌کند؛ زیرا بازی نه فقط به کودکان فرصت کشف ملاک‌های جدید را می‌دهد، تخیل را نیز تحریک می‌کند و این دو عامل به‌نوبه خود موجب افزایش خلاقیت می‌شود. کودکان به فرصتی برای کشف مواد و بازی با اشیا نیاز دارند و این فرصت خلاقیت کودکان را افزایش می‌دهد؛ بنابراین بازی یکی از فعالیت‌های مهمی است که موجب افزایش خلاقیت و تخیل کودکان می‌شود و کودکانی که بازی می‌کنند، پیش‌بینی می‌شود که خلاق باشند. از سوی دیگر، بازی کردن باعث آمادگی روانی و فیزیکی در کودکان می‌شود تا برای یادگیری و پذیرش آماده شوند. درحقیقت نیروهای روانی و فیزیکی را برای به دست آوردن خلاقیت فعال می‌کند. پژوهشگران دیگر نیز این یافته را اثبات کرده‌اند و معتقدند که بازی، انعطاف‌پذیری و مهارت‌های حل مسئله لازم را برای خلاق بودن تقویت می‌کند (Tekin & Gullu, 2011). اکلر معتقد است، بازی ذهن را برای کشف و ایجاد اندیشه‌های جدید آزاد می‌کند (Eckler, 2009)؛ همچنین نتایج پژوهش جعفری و همکاران (۱۳۹۳) و رادبخش و همکاران (۱۳۹۲) نشان‌دهنده آن بود که آموزش بازی مؤلفه‌های انعطاف‌پذیری، اصالت، سیالی و بسط در خلاقیت را در کودکان به‌طور معناداری افزایش می‌دهد که با یافته‌های این تحقیق همسو است. به‌علاوه، چیلینسکا و گیوت و مهتا،

می‌کند؛ بنابراین این‌گونه اذعان می‌شود که پاسخ‌های مناسب به پرسش‌های کاوشگرانه کودکان، اولین گام در تقویت حس کنجکاوی است که آنان را به دانستن و کشف بیشتر تشویق می‌کند. به بیانی دیگر، تقویت و ارضای حس کنجکاوی به‌منزله پاشیدن بذر اندیشه در وجود کودکان و نوجوانان است که در سن جوانی به بار می‌نشیند. در پژوهش جیروت و کلار که درباره رابطه کنجکاوی و سؤال کردن دانش‌آموزان انجام دادند، به این نتیجه رسیدند که بین کنجکاوی و سؤال کردن رابطه مثبتی وجود دارد؛ یعنی دانش‌آموزانی که بیشتر کنجکاوند، بیشتر سؤال می‌کنند و توانایی بیشتری دارند تا از سؤالات برای حل مشکلات ساده استفاده کنند (Jirout & Klahr, 2011). بنابراین معلمان و والدین بهتر است، کودکان را به پرسیدن تشویق کنند تا ذهن کاوشگری در آنها به وجود آورند.

همچنین مادران موقعیت‌هایی را برای فرزندانشان به وجود می‌آوردند که توانایی‌های حل مسئله خود را آزمایش کنند. مادران برای توضیح چگونگی انجام کاری، آموزش شفاهی به کودک می‌دادند و فرصت‌هایی برای فرزندانشان به‌منظور تفکر و تأمل ایجاد می‌کردند. در همین زمینه آماییل معتقد است، هر آنچه فرد را به اندیشیدن درباره مسئله و تکلیف وامی‌دارد، موجب افزایش خلاقیت می‌شود و هرچیزی که توجه فرد را از مسئله دور کند، موجب کاهش خلاقیت می‌شود (Amabile, 2004)؛ بنابراین فعالیت‌های خلاقانه با اکتشاف، کنجکاوی، استقلال (در تفکر و رفتار)، ریسک‌پذیری، تمایل به آزمایش و اشتباه کردن مرتبط است. درواقع، کنجکاوی با پرورش و برانگیختن رفتارهای فعال سبب می‌شود، افراد به جستجو و تشخیص اطلاعات تازه، کشف فرصت‌ها و غلبه بر مشکلات ترغیب شوند و به تلاش‌های خود

سوی پژوهش‌های ایزنر (۱۹۹۸) و کورتینس (۱۹۹۹) مورد توجه و تأیید قرار گرفته است (به نقل از ذکرایی و همکاران، ۱۳۸۷)؛ همچنین رونی به تأثیرات مثبت بر شرکت دانش آموزان قبل از دانشگاه در یادگیری مبتنی بر هنر در زمینه رشد عاطفی اشاره می‌کند که شامل افزایش علاقه به یادگیری، عزت نفس و تمایل به آزمایش چیزهای جدید و رشد شناختی که شامل توانایی‌هایی است که در موقعیت‌های یادگیری کاربرد دارد؛ از جمله خلاقیت، یادگیری خودآموز^۱ و مهارت‌های تفکر پیچیده در برگیرنده مهارت‌های درک، تفسیر و حل مسئله (Rooney, 2004).

هنر نقش مهمی در پرورش تفکر انتزاعی، مهارت‌های مشاهده، تحلیل و حل مسئله دارد و به عنوان ابزاری در راستای تحریک قوه تجسم کودکان و برانگیختن آنها به تخیل و تفکر، موجب فراهم کردن شرایط مناسب برای ایجاد خلاقیت کودکان می‌شود. یادگیری از طریق هنر به دانش آموزان فرصت می‌دهد تا ضمن به دست آوردن اطلاعات جدید، تخیل و خلاقیت خود را گسترش دهند. مادران از نقاشی و کاردستی که در افزایش تجربیات کودکان تأثیر دارد و باعث تشویق و تحریک آنان به سوی کارهای بدیع و خلاق می‌شود، به عنوان یکی از عوامل دیگر در پرورش خلاقیت فرزندانشان نام بردند. نقاشی به عنوان نشانه‌ای از درک کودک، مهارت و قدرت خلاقیت است. کودک در نقاشی سعی در به وجود آوردن شیئی نو دارد و اگر این فعالیت کودک مورد عنایت قرار گیرد و در مسیر واقعی خود گسترش یابد، بدون شک روش اثرگذاری در پرورش خلاقیت کودکان است. تصویر و رنگ بیش از هر چیز دیگر ذهن کودک را متوجه خود می‌کند و در عین حال، وسیله‌ای است که کودک پیش از هر چیز آن را خلق می‌کند. یافته‌های

هنریکسن و میسرا بازی را به عنوان یکی از شیوه‌های پرورش خلاقیت در نظر گرفته‌اند. (Mehta et al., 2020; Chylinska & Gut, 2020).

مادران بیشتر تمایل داشتند، فرزندانشان با اسباب‌بازی‌های کمتر ساختاریافته مانند خمیربازی، پازل و لگو بازی کنند. آنها دریافتند که حتی وسایل خانه نیز به عنوان یک اسباب‌بازی برای ارتقا خلاقیت کودکان استفاده شود. بازی بدون ساختار بخش مهمی از نحوه رشد خلاقیت کودکان و همچنین کمک به رشد اکادمیک و اجتماعی آنهاست. کودکان در طول بازی یاد می‌گیرند که چگونه باهم کار کنند، با موقعیت‌های مختلف سازگار شوند، آزمایش، اکتشاف و مسئله را حل کنند و آنچه را دوست دارند، یاد بگیرند و فردیت خود را ابراز کنند. یافته‌های این بخش از پژوهش همسو با پژوهش موران و همکاران که نشان داد، اسباب‌بازی‌های بدون ساختار باعث افزایش خلاقیت در کودکان می‌شوند و اسباب‌بازی‌های ساختاریافته انعطاف‌پذیری تفکر را به طور معناداری در مقایسه با اسباب‌بازی‌های بدون ساختار کاهش می‌دهند (Moran et al., 1988). هانگ و سزنت اعتقاد دارند، محیط خانواده خلاق با تشویق کودکان به بازی، یک محیط یادگیری غنی را فراهم می‌کند و والدین نیز با تهیه وسایل هنری، ابزار و اسباب‌بازی بیشتری کودکان را به بازی بیشتر تشویق می‌کنند (Huang & Szente, 2014).

سومین مضمون استخراج‌شده در تجربه شرکت‌کنندگان از پرورش خلاقیت در این مطالعه فعالیت‌های هنری بود. هنر عنصر مهمی است که نقش حیاتی در آموزش کودکان دارد. استفاده از هنر به عنوان ابزاری برای فعال کردن یادگیرندگان در فرایند یادگیری و به عنوان اسلحه‌ای نیرومند برای سرکوبی کهنگی و عاملی برای رشد قدرت آفرینندگی و خلاقیت در کودکان از

¹ self-learning

برده می‌شوند؛ بنابراین نتایج این پژوهش مورد استفاده متخصصان و درمانگران برای تدوین و اجرای مداخلات آموزشی قرار می‌گیرد.

تعارض منافع

نویسندگان مقاله هیچ گونه تضاد منافی درباره این پژوهش گزارش نکرده‌اند.

تشکر و قدردانی

صمیمانه از تمام شرکت کنندگان که ما را در انجام این پژوهش همراهی کردند، تشکر و قدردانی می‌شود.

منابع

- اکبری، ع. و احمدلو، م. (۱۳۸۵). کتاب و حس کنجکاوای کودکان و نوجوانان. مجله پیوند، ۳۱۸، ۷۵-۲۵.
- امامی سیگارودی، ع. دهقان نیری، ن. رهنورد، ز. و نوری سعید، ع. (۱۳۹۱). روش‌شناسی تحقیق کیفی: پدیدارشناسی. فصلنامه پرستاری و مامایی جامع نگر، ۲۲ (۶۸)، ۶۳-۵۶.
- جعفری، ا.، کشتکار، ا. و جعفری، ع. (۱۳۹۳). تأثیر آموزش بازی در افزایش خلاقیت کودکان پیش‌دستانی در مهد کودک. علوم رفتاری، ۶ (۱۹)، ۶۸-۵۵.
- جمالی فیروزآبادی، م.، سپهریان حیدرزاده، م. و جلالی کشاورز، م. (۱۳۸۹). تأثیر روش‌های آموزش نقاشی بر افزایش خلاقیت کودکان. تحقیقات روان‌شناختی، ۷، ۱۱۱-۱۰۴.
- حسینی، ا. و محمدزاده، ز. (۱۳۹۴). اثربخشی برنامه آموزش خلاقیت در قالب فعالیت‌های هنری بر رشد

این بخش از پژوهش همسو با پژوهش جمالی فیروزآبادی و همکاران (۱۳۸۹) نشان‌دهنده آن بود که آموزش نقاشی به روش آزاد و انتخاب موضوعی به افزایش خلاقیت منجر می‌شود. قهرمان‌زاده (۱۳۹۰) و رکنی و همکاران (۱۳۹۴) نیز در پژوهش خود نتایج مشابه این بخش از پژوهش حاضر را گزارش کردند؛ همچنین نتایج این پژوهش حاکی از آن بود که کاردستی نیز جلوه‌ای دیگر از فعالیت‌های هنری است که در پرورش روحیه خلاق مؤثر است. کاردستی موقعیت‌هایی را برای رشد قوه تخیل کودکان و فرصت‌هایی را برای اجرای فعالیت‌های تحلیلی و متفکرانه بر روی پدیده‌های طبیعی و مصنوعی بشر به وجود می‌آورد تا از آن طریق یادگیرندگان به مشاهده و مطالعه دقیق عمق، چشم‌انداز، شکل و دگرگونی پدیده‌ها و منطق به کار گرفته شده در آنها پی ببرند و از تجارب ذهنی متفاوت، فرصت‌های علمی انعطاف‌پذیر، قدرت سازندگی بالاتر و خلاقیت برخوردار باشند. یافته‌های این بخش از پژوهش همسو با پژوهش کیافر و اصغری نکاح (۱۳۹۳) است که عنوان می‌کنند، غنی‌سازی محیط با استفاده فن‌هایی از جمله کاردستی به‌طور معناداری باعث ارتقای خلاقیت و مؤلفه‌های آن در کودکان می‌شود.

پژوهش حاضر به مشارکت مادران محدود شده است و انجام پژوهش با مشارکت پدران اهمیت زیادی دارد؛ بنابراین پیشنهاد می‌شود، در پژوهش‌های آتی به تبیین تجارب پدران نیز توجه شود. محدودیت دیگر تعمیم‌دادن یافته‌های پژوهش به گروه‌های سنی دیگر دانش‌آموزان است. پیشنهاد می‌شود، در پژوهش‌های آتی سنین پایین‌تر نیز بررسی شود. هر یک از مضامین پژوهش حاضر، اهداف آموزشی برای پرورش و شکوفایی خلاقیت کودکان هستند که برای ارتقای مداخلات موجود و طراحی مداخلات آینده به کار

References

- Ababneh, M. M. A. (2020). The concept of creativity: definitions and theories. *International Journal of Tourism & Hotel Business Management*, 2(1), 245-249.
- Akbari, A., & Ahmadlou, M. (2006). Books and the sense of curiosity of children and teenagers. *Transplant Journal*, 27-25-318 . [In Persian].
- Amabile, T. M. (1996). *Creativity in context*. Boulder, CO: Westview Press.
- Amabile, T. M. (2004). Beyond talent: John Irving and the passionate craft of creativity. *American Psychologist*, 56(4), 333-336.
- Amabile, T.M., Barsade, S.G., Mueller, J.S., & Staw, B.M. (2005). Affect and creativity at work. *Administrative Science Quarterly*, 50(3), 367-403.
- Amponsah, S., Kwesib, A. K., & Ernestc, A. (2019). Lin's creative pedagogy framework as a strategy for fostering creative learning in Ghanaian schools. *Thinking Skills and Creativity*, 31, 11-18.
- Baines, L.A., & Slutsky, R. (2009). Developing the Sixth Sense: Play, *Educational Horizons*, Winter, 97-101.
- Berenato, C. (2008). *A Historical analysis of the influence of john Dewey's educational philosophy on the Barnes foundations art educational experience*. Unpublished Doctoral Dissertation, unpublished: Saint Joseph's University.
- Bhattacharya, J., & Petsche, H. (2005). Drawing on mind's canvas: differences in cortical integration patterns between artists and non-artists. *Human Brain Mapping*, 26(1), 1-14.
- Caniëls, M. C., & Rietzschel, E. F. (2015). Organizing creativity: Creativity and innovation under constraints. *Creativity and Innovation Management*, 24(2), 184-196.
- Celebi Oncu, E. & Ozbay, E. (2005). *Erken Cocukluk Donemindeki Cocuklar Icin Oyun, Kok Yayincilik*, Ankara.
- Celik, P., Storme, M., Davila, A., & Myszkowski, N. (2016). Work-related curiosity positively predicts worker innovation. *Journal of Management Development*, 35, 1184-1194.
- Chen, J. K., & Chen, I. S. (2010). Using a novel conjunctive MCDM approach based on DEMATEL, fuzzy ANP and TOPSIS as an innovation support system for Taiwanese higher education. *Expert Systems with Applications*, 37(3), 1981-1990.
- خلاقیت دانش آموزان. /بتکبار و خلاقیت در علوم انسانی، ۱۳۰-۱۰۹، (۱)۶.
- دانایی فرد، ح.، خالف الهی، ا. و خداشناس، ل. (۱۳۹۱). فهم جوهره تجربه بازنشستگی کارکنان در بخش دولتی: پژوهشی پدیدار شناسانه. اندیشه مدیریت راهبردی، ۶(۲)، ۱۷۶-۱۵۳.
- ذکریایی، م.، سیف نراقی، م.، شریعتمداری، ع. و نادری، ع. (۱۳۸۷). بررسی اثر اجرای برنامه درسی با بهره گیری از قصه گویی و نمایش خلاق بر خلاقیت و یادگیری دانش آموزان دختر پایه چهارم مقطع ابتدایی منطقه ۵ شهر تهران. پژوهشنامه تربیتی دانشگاه آزاد اسلامی بجنورد، ۴(۱۶)، ۵۲-۱۹.
- رادبخش، ن.، محمدی فر، م. و کیان ارثی، ف. (۱۳۹۲). اثربخشی بازی و قصه گویی بر افزایش خلاقیت کودکان. /بتکبار و خلاقیت در علوم انسانی، ۲(۴).
- رکنی، م.، زاده محمدی، ع. و نوابی نژاد، ش. (۱۳۹۴). بررسی اثربخشی نقاشی درمانی بر خلاقیت و رشد اجتماعی کودکان ۴ تا ۶ ساله. /بتکبار و خلاقیت در علوم انسانی، ۵(۳)، ۱۹۶-۱۷۳.
- شریفی، ع. ا.، و داوری، ر. (۱۳۸۸). مقایسه تأثیر سه روش پرورش خلاقیت در افزایش خلاقیت دانش آموزان پایه دوم راهنمایی. مجله روان پزشکی و روان شناسی بالینی ایران، ۱۵(۱)، ۶۲-۵۷.
- قهرمان زاده، ر. (۱۳۹۰). اثربخشی نقاشی درمانی بر افزایش خلاقیت و کاهش خشم دانش آموزان دختر پایه دوم راهنمایی شهر ماکو. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن.
- کیافر، م. و اصغری نکاح، م. (۱۳۹۳). اثربخشی برنامه پرورش خلاقیت به شیوه فعالیت های گروهی بازی محور بر مؤلفه های خلاقیت کودکان پیش دبستانی، فناوری آموزش و یادگیری، ۱(۱)، ۸۳-۶۱.

- Gong, H., & Xin, X. (2019). Buzz and tranquility, what matters for creativity? A case study of the online games industry in Shanghai. *Geoforum*, 106: 105-114.
- Gu, X., Dijksterhuis, A., & Ritter, S. M. (2019). Fostering children's creative thinking skills with the 5-I training program. *Thinking Skills and Creativity*, 32, 92-101.
- Gullatt, D. E. (2008). Enhancing student learning through arts integration: Implications for the profession. *High School Journal*, 91(4), 12-25.
- Hardy, J. H., Ness, A. M., & Mecca, J. (2017). Outside the box: Epistemic curiosity as a predictor of creative problem solving and creative performance. *Personality and Individual Differences*, 104, 230-237.
- Harrison, S. H., Sluss, D. M., & Ashforth, B. E. (2011). Curiosity adapted the cat: The role of trait curiosity in newcomer adaptation. *Journal of Applied Psychology*, 96(1), 211-220.
- Heather, M., & Moorefield, L. (2008). *The Relationship of Arts Education to Student Motivation, Self-Efficacy, and Creativity in Middle Schools*, Unpublished Doctoral Dissertation: University of North Carolina.
- Hennessey, B. A., & Amabile, T. M. (2010). Creativity. *Annual Review of Psychology*, 61, 569-598.
- Hickman, R. (2005). *Why we make art and why it is taught*. Portland: Intellect Ltd.
- Hosseini, A., and Mohammadzadeh, Z. (2015). The effectiveness of the creativity training program in the form of artistic activities on the growth of students' creativity. *Initiative and Creativity in Humanities*, 6(1), 109-130. [In Persian]
- Houran, J., & Ference, G. A. (2006). *Nurturing Employee Creativity*. New York: HVS International.
- Huang, P., & Szente, J. (2014). Helping Chinese Children Become More Creative. *Early Childhood*, 15, 3
- Jafari, A., Kashtkar, A., & Jafari, A. (2014). The effect of game training in increasing the creativity of preschool children in kindergarten. *Behavioral Sciences*, 6(19), 68-55. [In Persian]
- Jamali Firouzabadi, M., Sepahrian Heydarzadeh, M., & Jalali Keshavarz, M. (2010). The effect of painting teaching methods on increasing children's creativity. Cheng, V. M. Y. (2011). Infusing creativity into Eastern classrooms: Evaluations from student perspectives. *Thinking Skills and Creativity*, 6(1), 67-87.
- Chicola, N., & Smith, B. (2005). Integrating visual arts into instruction. *International Journal of Learning*, 12(5), 167-175.
- Chylinska, M., & Gut, A. (2020). Pretend play as a creative action: On the exploratory and evaluative features of children's pretense. *Theory & Psychology*, 30(4). <https://doi.org/10.1177%2F0959354320931594>.
- Collard, P., & Looney, J. (2014). Nurturing creativity in education. *European Journal of Education*, 49(3): 348-364.
- Cortines, R. (1999). Gaining the arts advantage. *The President's Committee on the Arts and Humanities & Arts Education Partnership*, 6-61.
- Csikszentmihalyi, M. (1996). *Creativity: Flow and the psychology of discovery and invention*. New York: HarperCollins.
- Dyson, S. B., Chang, Y. L., Chen, H. C., Hsiang, H. U., Tseng, C. C., & Chang, J. H. (2016). The effect of table top role-playing games on the creative potential and emotional creativity of Taiwanese college students. *Thinking skills and creativity*, 19: 88-96.
- Eckler, G. V. (2009). *Play and the discovery of new ideas*. Unpublished MA thesis. Georgia, Savannah College of Art and Design.
- Eisner, E. W. (1998). Does experience in the arts boost academic achievement?. *Arts Education Policy Review*, 100(1), 32-40.
- Ershadi, M., & Winner, E. (2020). Children's creativity. In M. A. Runco & S. R. Pritzker (Eds.), *Encyclopedia of creativity*, 1, 144-147. London: Academic Press.
- Faller, J. A. (2010). *Playing with performance: How theatre brings creativity, communication and empowerment to children facing hospitalization and life changing disorders*. Unpublished MA Thesis, California State University, Sacramento.
- Fehr, K. K., Hoffman, J.D., Chambers, D.E., & Ramasami, J. (2021). Feasibility of a group play intervention in early childhood. *Journal of Creativity*, 31, 1-6.

- Marsh, J., Plowman, L., Yamada-Rice, D., Bishop, J., Lahmar, J., & Scott, F. (2018). Play and creativity in young children's use of apps. *British Journal of Educational Technology*, 49(5), 870-882.
- Mason, J.H. (2003). *The value of creativity. An essay on intellectual history from Genesis to Nietzsche*. Hampshire: Ashgate.
- Mehta, R., Henriksen, D., Mishra, P., & Deep-play Research Group. (2020). Let Children Play!: Connecting Evolutionary Psychology and Creativity with Peter Gray. *Tech Trends*, 64, 684-689.
- Moore, M., Russ, S.W. (2008). Follow-up of a Pretend Play Intervention: Effects on Play, Creativity, and Emotional Processes in Children. *Creativity Research Journal*, 20(4), 427-36.
- Moran, J. D., Sawyers, J.K., & Moore, A.J. (1988). Effects of structure in instruction and materials on preschoolers creativity. *Home Economics Research Journal*, 17(2), 148-152.
- Morrow, R., Rodriguez, A., & King, N. (2015). Colaizzi's descriptive phenomenological method. *The Psychologist*, 28(8), 643-644.
- Mourgues, C., Tan, M., Hein, S., Julian, G., & Elliot, E. L. (2016). Using Creativity to predict academic performance: An application of Aurora's five subtests for creativity. *Learning and Individual Differences*. In Press, Corrected Proof.
- Mueller, J. S., Melwani, S., & Goncalo, A. (2012). The bias against creativity: Why people desire but reject creative ideas. *Psychological Science*, 23, 13-17.
- Mynbagera, A., Vishnevskay, A., & Savakassova, Z. (2016). Experimental study of developing creativity of university students, *Social and Behavioral Sciences*, 217, 407-413.
- Newton, D. P. (2014). *Thinking with feeling: Fostering productive thought in the classroom*. London: Routledge.
- Oldham, G. R., & Cummings, A. (1996). Employee creativity: Personal and contextual factors at work. *Academy of Management Journal*, 39(3), 607-634.
- Parker, J. (2008). *The impact of visual art instruction on student creativity*. Unpublished Doctoral Dissertation: Walden University.
- Peljko, Ž., Jeraj, M., Šavoju, G., & Marič, M. (2016). An empirical study of the relationship between entrepreneurial *Psychological Research*, 7, 104-111. [In Persian]
- Jirout, J. & Klahr, D. (2011). *Childrens question asking and curiosity: A training study*. SREE Fall 2011 Conference Abstract Template, 1-10.
- Russ, S. W. (2003). Play and creativity: Developmental issues. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 47(3), 291-303.
- Junias, E., (2007). What education can learn from the arts. *The International Journal of Learning*, 14(3), 259-266.
- Kahramanzadeh, R. (2011). *The effectiveness of therapeutic painting on increasing creativity and reducing anger among secondary school girls in Mako city*. M. A. Thesis. Islamic Azad University Rodhan Branch. [In Persian]
- Kashdan, T. B., & Silvia, P. J. (2009). *Curiosity and interest: The benefits of thriving on novelty and challenge*. In S. J. Lopez, & C. R. Snyder (Eds.). *The Oxford handbook of positive psychology* (pp. 367-374). (2nd ed.). Oxford: Oxford University Press.
- Kashdan, T. B., & Steger, M. F. (2007). Curiosity and pathways to well-being and meaning in life: Traits, states, and everyday behaviors. *Motivation and Emotion*, 31(3), 159-173.
- Kiafar, M., & Asghari Nikah, M. (2014). The effectiveness of the creativity development program in the form of game-based group activities on the creativity components of preschool children. *Education and Learning Technology*, 1(1). [In Persian].
- Leggett, N. (2017). Early childhood creativity: Challenging educators in their role to intentionally develop creative thinking in children. *Early Childhood Education Journal*, 45(6): 845-853.
- Litman, J. A., Hutchins, T. L., & Russon, R. K. (2005). Epistemic curiosity, feeling-of-knowing, and exploratory behaviour. *Cognition and Emotion*, 19(4), 559-582.
- Loveless, A. M. (2002). Literature Review in Creativity, New Technologies and Learning. A report for Nesta Futurelab.
- Lucas, B. (2001). Creative teaching, teaching creativity and creative learning. In A. Craft, B. Jeffrey, & M. Leibling (Eds.), *Creativity in education*, 35-44. London: Continuum.

- available online at www.Sciencedirect.com.
- Sternberg, R. J. (2018). 21 Ideas: A 42-Year Search to Understand the Nature of Giftedness, *Roepers Review*, 40, 7–20.
- Sternberg, R. J., & Grigorenko, E. L. (2004). Successful intelligence in the classroom. *Theory into Practice*, 43, 274–280.
- Sternberg, R. J., & Lubart, T. I. (1996). Investing in creativity. *American Psychologist*, 51(7), 677.
- Sternberg, R.J. (2019). Why people often prefer wise guys to guys who are wise: An augmented balance theory of the production and reception of wisdom. In *Cambridge Handbook of Wisdom*. Edited by Robert J. Sternberg and Judith Glueck. New York: Cambridge University Press, 162–81.
- Sternberg, R. J. (1994). Answering questions and questioning answers: Guiding children to intellectual excellence. *The Phi Delta Kappan*, 76(2), 136-138.
- Sternberg, R.J. (2020). The augmented theory of successful intelligence. In *Cambridge handbook of intelligence*, 2nd ed. Edited by Robert J. Sternberg. Cambridge: Cambridge University Press, 2, 679–708.
- Tekin, M & Gullu, M. (2011). Examined of creativity level of primary school student who make sports and do not make sports. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2, 3351-3357.
- Tickell, D. C. (2011). *The early years: Foundation for life, health and learning: An independent report on the early years foundation stage to her majesty's government*. Retrieved December 16, 2012, from <http://www.education.gov.uk/tickellreview> (29.07.11).
- Thiessen, M., Gluth, S., Corso, R. (2013). Unstructured Play and Creative Development in the Classroom. *International Journal for Cross-Disciplinary Subjects in Education (IJCDSE)*, 4, 4.
- Vally, Z., Salloum, L., AlQedra, D., Shazly, S.E., Albloshi, M., Alsheraifi, S., & Alkaabi, A. (2019). Examining the effects of creativity training on creative production, creative self-efficacy, and neuro-executive functioning. *Thinking Skills and Creativity*, 31, 70-78.
- Voss, H. G., & Keller, H. (1983). *Curiosity and exploration: Theories and results*. New York: Academic Press.
- curiosity and innovativeness. *Organizacija*, 49, 172-182.
- Puente-Díaz, R., & Cavazos-Arroyo, J. (2017). Creative self-efficacy: The influence of affective states and social persuasion as antecedents and imagination and divergent thinking as consequences. *Creativity Research Journal*, 29, 304-312.
- Radbakhsh, N., MohammadiFar, M., and Kian-Arthi, F. (2013). The effectiveness of play and storytelling on increasing children's creativity. *Innovation and creativity in humanities*, 2(4). [In Persian]
- Rakni, M., ZadehMohammadi, A., & NawabiNejad, S. (2015). Investigating the effectiveness of therapeutic drawing on creativity and social development of 4-6 year old children. *Innovation and creativity in humanities*, 5(3), 173-196 [In Persian].
- Ritter, S. M., & Mostert, N. (2017). Enhancement of creative thinking skills using a cognitive-based creativity training. *Journal of Cognitive Enhancement*, 1(3), 243-253.
- Rooney, R. (2004). Arts-based teaching and learning. Retrieved September, 27, 2015.
- Runco, M. A., & Jaeger, G. J. (2012). The standard definition of creativity. *Creativity Research Journal*, 24(1), 92–96.
- Saracho, O. N. (2002). Young children's creativity and pretend play. *Early Child Development & Care*, 172, 431-438.
- Saracho, O. N., & Spodek, B. (1998). *Multiple perspectives on play in early childhood education*: State University of New York Press.
- Sharifi, A. A., & Davari, R. (2009). Comparison of the effect of three methods of fostering creativity in increasing the creativity of second grade middle school students. *Iranian Journal of Psychiatry and Clinical Psychology*, 15(1), 57-62. [In Persian]
- Simonton, D.K. (2000). Creativity: Cognitive, Developmental, Personal and Social Aspects. *American Psychologist*, 55, 151-158. <http://dx.doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.151>
- Srinivasan, N. (2007). *Cognitive neuroscience of creativity: EEG based approaches*. Center for Behavioural and Cognitive Science, University of Allahabad, Allahabad 211002, India,

- Organizational Psychology*, 85(3), 523-530.
- Yates, E., & Twigg, E. (2017). Developing creativity in early childhood studies students. *Thinking Skills and Creativity*, 23, 42-57.
- Yildirim, A. (2010) Creativity in early childhood education program. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 9, 1561-1565.
- Yorke-Viney, S. A. (2007). *An Examination of the Effectiveness of Arts Integration in Education on Student Achievement, Creativity, and Self Perception*. Marywood University.
- Zikriai, M., Saif Naraghi, M., Shariatmadari, A., & Naderi, A. (2011). Investigating the effect of curriculum implementation using storytelling and creative drama on the creativity and learning of 4th grade female students in district 5 of Tehran. *Educational Research Journal of Bojnord Islamic Azad University*, 4(16), 19-52. [In Persian]
- Vygotsky, L.S (2004). Imagination and creativity in childhood. *Journal of Russian and East European Psychology*, 42, 1, 7-97.
- Wang, Y., & Wang, L. (2016). Self- construal and creativity: the moderator effect of self-esteem. *Personality and Individual Differences*, 99, 184-189.
- Ward, J., Huckstep, B., & Tsakanikos, E. (2006). Sound-colour synaesthesia: to what extent does it use cross-modal mechanisms common to us all?. *Cortex*, 42(2), 264-280.
- Williamson, B. (2001). Creativity, the corporate curriculum and the future: A case study. *Futures*, 33(6), 541-555.
- Woerkum, C.M.J.V., Aarts, M.N.C., & Grip, K. D. (2007). Creativity, planning and organizational change. *Journal of Organizational Change Managemen*, 20(6), 847-865.
- Wu, C., & Parker, S. K. (2012). The role of attachment styles in shaping proactive behavior: An intra-individual analysis. *Journal of Occupational and*